

Contributed by Harry Peer

dinsdag, 27 november 2012 - Last Updated dinsdag, 27 november 2012

Het boek "Terroriste voor een betere wereld" is geschreven op verzoek van uitgever Perry Pierik ten als bijdrage in de biografiereeks van Aspekt. De leidraad is hoe Meinhof zelf dacht en handelde, en waarom, dus niet hoe je over haar moet denken. Naarmate Meinhof meer werd opgeslorpt door het collectief, vanaf 1968-1969, bleef van haar strikt persoonlijk leven uiteraard steeds minder over. Een gesprek met de auteur, Otto van de Haar.

Er is nog niet zo lang geleden een biografie over Ulrike Meinhof verschenen van Jutta Ditzfurd. Wat heb je nog toe te voegen? Heb je nieuwe gegevens ontdekt?

De laatste vijf, zes jaar zijn verschillende biografieën van Meinhof in Duitsland verschenen, waarvan ik dankbaar gebruik heb gemaakt. Naast Jutta Ditzfurd, "Ulrike Meinhof. Die Biographie", waren dat: Kristine Wesemann, "Ulrike Meinhof. Journalistin. Kommunistin. Terroristin" en Katriina Lehto-Bleckert, "Ulrike Meinhof. Ihr Weg zur Terroristin" en niet te vergeten het zeer kritische boek van Meinhofs dochter Bettina Röhl, "So macht Kommunismus Spass! Ulrike Meinhof, Klaus Rainer Röhl und die Akte Konkret".

Andere biografieën

Het boek van Ditzfurd uit 2007, dat een paar jaar terug in het Nederlands werd vertaald, is veel gedetailleerder dan het mijne, maar het gaat mank aan overidentificatie. Zo wordt, om maar een voorbeeld te noemen, Meinhofs bewondering voor Mao Zedong totaal niet geproblematiseerd en is enige empathie met de slachtoffers van de Rote Armee Fraktion (RAF) ver te zoeken. Bovendien bagatelliseert zij het feit dat er een bittervijandige relatie groeide tussen Ensslin en Meinhof die ertoe bijdroeg dat de laatste in 1976 de hand aan zichzelf sloeg. Bovendien is Ditzfurd verbluffend humorloos.

Ik voeg verder nieuwe gegevens toe uit biografieën van de bekende RAF-advocaat en latere minister van Binnenlandse Zaken Otto Schily, van de roemruchte RAF-leidsman Andreas Baader en van de Joodse procureur-generaal Fritz Bauer, de grote initiator van de Auschwitzprocessen. Verder is er aandacht voor het omstreden boek van Götz Aly: "Unser Kampf - 1968. Ein irritierter Blick zurück", dat de Duitse studenten van toen probeert weg te zetten als 'nazi's'. Ook komen de uitspraken aan de orde van de befaamde Franse intellectueel Raymond Aron (een kennis van Henry Kissinger) inzake Vietnam. Axel Springers artikelenbundel "Aus Sorge um Deutschland" kon ik natuurlijk evenmin laten liggen. □Behalve dat ik uiteraard inga op het journalistieke werk dat Meinhof al vanaf 1959 verrichtte, is er in mijn boek uitgebreid aandacht voor haar traktaten en brieven uit "das info" (intern communicatieblad dat circuleerde tussen de verschillende strafinrichtingen waar RAF-leden zaten opgesloten), die zij tijdens haar illegaliteit en haar gevangenschap op papier zette. Veel biografen gaan hier nauwelijks op in, kennelijk vanuit de gedachte dat het werk van een 'foute terroriste' niet van belang is. De schandelijke rol van de Verfassungsschutz, de Duitse AIVD - die ook vandaag de dag niet ophoudt met schandalen te produceren - blijft ook niet onbesproken. □Terloops sta ik stil bij de Nederlandse situatie, zoals met betrekking tot het showproces tegen het Nederlandse RAF-lid Ronald Augustin en de afschuwelijke 'behandeling' die hij kreeg in zijn Duitse cel

In de boeken die je noemt, mis ik Der Baader-Meinhof Komplex van Stefan Aust.

Dit journalistieke standaardwerk verscheen voor het eerst in 1985 en is sindsdien een paar maal in aangepaste vorm herdrukt (voor het laatst in 2008). Natuurlijk heb ik dat boek ook gebruikt. Je moet wel beseffen dat een biografie van Meinhof iets anders is dan de geschiedenis van de Baader-Meinhof Groep. Ik moest er dus voor oppassen om niet allerlei zijkanalen te gaan bebaren. □ Een bezwaar dat je tegen het boek van Stefan Aust kunt inbrengen, is het ontbreken van een bronvermelding. Het is ook wel wat sensationeel van aard, theorie-arm en gefixeerd op het geweldsaspect, om over de gelijknamige film nog maar te zwijgen. □ Aust heeft in 1970 de twee kinderen van Ulrike Meinhof weggehaald uit Sicilië, waar zij door de RAF waren verstoppt. Meinhof lag in scheiding. Ze wilde niet dat Bettina en Regine bij hun vader Klaus Röhl zouden gaan wonen. Hij misbruikte zijn kinderen namelijk. Peter Homann, de vriend van Meinhof die na een knokpartij met Andreas Baader uit de RAF werd gezet, heeft die geheime verblijfplaats toen doorverteld aan Stefan Aust. Zowel Homann als Aust zijn naar eigen zeggen met de dood bedreigd door de RAF. De persoonlijke betrokkenheid van Stefan Aust heeft zijn boek uiteraard beïnvloed.

Ook na 1976

Heb je een specifieke Nederlandse kijk op de politieke verhoudingen en het optreden van de RAF in de Bondsrepubliek (BRD) in de jaren zeventig van de vorige eeuw?

Mijn indruk is dat veel Nederlandse Duitslandexperts, wier degelijk werk ik hoog heb zitten, een te positief beeld schetsen van de geschiedenis en de actualiteit van de naoorlogse Bondsrepubliek. Het heeft iets weg van een vereniging van 'Sympathisanten van de Bondsrepubliek'. Over de betrokkenheid van Willy Brandt bij de luchtterreur in Vietnam, of de rol van Angela Merkel bij de wapenhandel met Saoedi-Arabië zul je in Nederlandse publicaties weinig vinden. Of neem zo'n figuur als Helmut Kohl met zijn 'erewoord' aan zijn geldschietters uit het Duitse bedrijfsleven. Volstrekt illegaal en een dodelijke aanval op de democratie op het hoogste niveau. Sommige kritische studies over de Duitse maatschappij worden in Nederland gewoon niet gerecenseerd, met als argument dat er geen Nederlandse vertaling van bestaat

Het is trouwens een wijdverspreid misverstand dat de RAF alleen in de jaren zeventig actief was, zoals jij kennelijk ook veronderstelt. Na de moorden op topbankier Jürgen Ponto, de voor de precaire gevangenisomstandigheden verantwoordelijk gehouden procureur-generaal Siegfried Buback en werkgeversbaas en oud SS-terrorist Hanns-Martin Schleyer (alle drie in 1977) heeft de RAF haar aanslagen voortgezet: Alexander Haig (1979, mislukt), Frederick Kroesen (1981), Ernst Zimmermann (1985), Karl Heinz Beckurts en Gerold von Braunmühl (beiden in 1986), Alfred Herrhausen (1989), Detlev Rohwedder (1991) en Michael Newrzella (1993). In het bloedige universum van de Rote Armee Fraktion ging het hierbij om "moreel minderwaardige heersersfiguren". Overigens, er werden ook verscheidene 'kleintjes' omgelegd door de RAF, iets wat hun op een zee van kritiek kwam te staan uit linkse hoek om over rechts maar te zwijgen. □ Pas in 1998 heeft de RAF officieel de strijdbijl begraven. De meeste RAF-leden zijn ingerekend, hebben hun staf uitgezeten of zijn vervroegd vrijgelaten en hebben het veroorzaakte leed veelal betreurd en hebben toegegeven dat hun 'revolutionaire project' is mislukt

Aanslagen elders

Onderschrijf je de opvatting van Heinrich Böll die de daden van de RAF-politiek legitiem noemde, al noemde hij ze ook illegaal.

De wijze waarop Heinrich Böll (1917-1985) de naoorlogse Bondsrepubliek - waarin het fascisme nog smeulde - hekelde, vind ik boeiend en leerzaam, evenals zijn kritiek op de toenmalige sociaaldemocratie en de duistere kanten van de kapitalistische democratie. In 2009 verscheen "Het Wonder Bondsrepubliek" met daarin twintig portretten van vooraanstaande Duitsers. De Nederlandse recensenten waren verrukt. Onnodig te zeggen dat uitgerekend Heinrich Böll niet door de ballotage was gekomen. Diens politieke analyses waren scherp en helder, een beetje vergelijkbaar met die van Mario Vargas Llosa.

Valt er iets te leren van jouw biografie over Ulrike Meinhof ter duiding van het terrorisme van fundamentalistische moslims sinds het begin van deze eeuw?

Wat opvalt is dat het 'terrorisme van onderaf' door orthodoxe moslims steeds meer onschuldige slachtoffers eist. Het lijkt een zwakke echo van de 'normale oorlogen', waarbij ook een toenemend aantal burgerslachtoffers valt. Denk ook aan de twee wereldoorlogen. De aanslag op de Twin Towers van '9/11' (drieduizend doden) is een helder voorbeeld, ook al heeft Amerika-kenner Maarten van Rossum gemeend deze tragische gebeurtenis te moeten bagatelliseren. Vergeleken hiermee was de de RAF vele malen terughoudender. Het totaal aantal door de RAF in een kwart eeuw veroorzaakte doden komt op 34. Zijzelf verloren ongeveer hetzelfde aantal personen. □Herinner jij je nog de verschrikkelijke aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) met vele honderden doden en een veelvoud aan gewonden? Ik weet niet zo snel een Nederlandse terrorisme-expert te noemen die naar aanleiding hiervan een directe link durfde te leggen met het Westerse optreden in Irak. Iets vergelijkbaars speelde zich af tijdens de Vietnamoorlog. Met dit verschil dat de in West-Duitsland werkzame Vietnamezen zich rustig hielden; het was de RAF die in dat gat sprong.

Niet uitzonderlijk

Wat vind je van Meinhofs oordeel over de betekenis en de herdenking na de Tweede Wereldoorlog van de bomaanslag op Hitler door Von Stauffenberg en anderen?

Ik ga niet alles verklappen wat in het boek te lezen valt. Wat mij bij het schrijven hierover als inspiratie heeft gediend, is de befaamde uitspraak van mede samenzweerder Henning von Tresckow die hij deed vlak voor de bomaanslag van 20 juli 1944. Von Tresckow stelde dat deze "hoe dan ook" moest plaatsvinden - ook al stond de Duitse bevolking er totaal niet achter. Het ging erom de wereld te laten zien dat het Duitse verzet het had aangedurfd. Het is toelaatbaar een parallel te trekken met de bomaanslagen van de 'Baader-Meinhof Bande' op de Amerikaanse militaire inrichtingen in de Bondsrepubliek tijdens het hoogtepunt van de bombardementen op Vietnam in 1972. Ook in dat jaar stond de Duitse bevolking er totaal niet achter. In beide gevallen overheerste bij deze 'vrouwen en mannen van de daad' een bijna wanhopig moreel appel de moordmachine te stoppen. □Bovendien, hoe onappetijtelijk of weerzinwekkend je Andreas Baader ook mag vinden, het is toch een schatje in vergelijking met de adellijke (ex)nazi Von Stauffenberg die akkoord ging met de Duitse aanval op West-Europa en met de grootschalige Duitse moordpartijen in Polen.

Velen waren destijds het meest ontzet over de moord op werkgeversvoorzitter Hanns-Martin Schleyer. Hij werd dood in een kofferbak teruggevonden in Mulhouse 1977. Schleyer bleek een ijverige SS'er te zijn geweest. Werd hij door de RAF om die reden bewust uitgekozen?

Volgens mij niet, in elk geval niet in de eerste plaats. Wat mij opviel bij het lezen van Meinhofs publicaties uit haar tijd in de ondergrondse en de gevangenis (1970-1976) is dat het Derde Rijk

Contributed by Harry Peer

dinsdag, 27 november 2012 - Last Updated dinsdag, 27 november 2012

hierin helemaal niet meer zo'n voorname rol speelde in vergelijking met haar legale journalistieke periode. Schleyer, die veelvuldig op de televisie te zien was, werd allereerst ontvoerd omdat hij een symboolfiguur was van de internationale macht van het BRD-kapitaal. Schleyer heeft zijn agressieve visie op de vakbeweging neergelegd in het boek "Das soziale Modell" waarop ik in mijn biografie kort inga.

Hoe verklaar je dat de Duitse autoriteiten zo disproportioneel repressief reageerden op Meinhof/de RAF? Vroegere nazi's die verschrikkelijke misdaden op hun geweten hadden, liepen vrij rond en op de RAF werd extreem hard gereageerd? Werkte die repressie van de overheid het geweld van de zijde van de RAF niet in de hand?

Ik geloof niet zo in een Duitse Sonderweg. Overal in de wereld waar autoriteiten onder serieuze druk komen of kwamen, is of was de reactie "disproportioneel repressief" zoals jij het kenschetst. Vijftig doden ten gevolge van een arbeidersopstand in 1953 in de DDR, in 1961 werden in Parijs onder leiding van (ex)nazi Maurice Papon naar aanleiding van een grote protestmars 150 mensen naar de andere wereld geholpen en in het Zuid-Afrika anno 2012 worden 34 protesterende mijnwerkers doodgeschoten.

Nationaalsocialisme

Ik heb de indruk dat er in de beginperiode van de RAF wel een zeker begrip, zelfs sympathie bestond voor het optreden van de RAF, het was immers gericht tegen de hulp die de Duitse autoriteiten verleenden aan de door de Amerikanen gevoerde oorlog in Vietnam. Klopt dat? Waarom is het daarna ontspoord?

Aanvankelijk bestond er enige sympathie voor de acties van de RAF. Deze werden eerder politiek dan als crimineel beschouwd. En toen het RAF-lid Petra Schelm, een meisje van twintig jaar, in 1971 onder dubieuze omstandigheden door de politie werd doodgeschoten, stonden maar weinigen te juichen. De sympathie dan wel empathie nam snel af, nadat er doden en gewonden vielen bij bomaanslagen en schietpartijen. Terzijde, de veruit bloedigste aanslag in de geschiedenis van de Bondsrepubliek vond plaats in 1980 in München: 13 doden en meer dan 200 gewonden onder wie een meisje van zeven en een jongetje van zes. De dader heette Gundolf Köhler en hij was lid van de extreemrechtse pro-NPD Wehrsportgruppe van Karl-Heinz Hoffmann.

Kun je het handelen van de jonge RAF-leden opvatten als een soort afrekening met de vorige generatie van door het nationaalsocialisme besmette Duitsers?

Wat Meinhof betreft, zij prees zich ten onrechte lange tijd gelukkig uit een gezin te komen dat a-typisch was voor Duitsland. In 1969 kreeg zij via haar oom materiaal onder ogen waaruit bleek dat haar vader vanaf mei 1933 NSDAP-lid was geweest. Voor Ulrike Meinhof had het nationaalsocialisme nu 'een gezicht' gekregen. In het openbaar heeft zij zich nooit uitgelaten over deze onthulling. Papa Meinhof had zich dus bepaald niet verzet tegen de ontspoorde staat. Ulrike Meinhof zou het anders aanpakken. □ Maar we moeten ons, denk ik, niet blindstaren op het nationaalsocialisme. Eind jaren zestig sprongen Gudrun Ensslin, Andreas Baader, Ulrike Meinhof, Astrid Proll - die later de RAF vorm gaven - op moedige wijze in de bres voor het lot van weeskinderen in (katholieke) tehuizen die daar werden mishandeld en misbruikt. Meinhof en anderen hebben hen aangezet zich te weren en te revolteren en ze heeft hier ook nog een film over gemaakt. □ Als je wilt zoeken naar de wortels van de Rote Armee Fraktion zou je het boek van Peter Wensierski niet mogen overslaan: "Schläge im Namen des Herrn. Die verdrängte Geschichte der Heimkinder in der Bundesrepublik" (2006).

Slotvraag: Hoe zou Ulrike Meinhof antwoorden op de vraag of het 't allemaal waard is geweest?

Je bedoelt als Ulrike Meinhof zou terugkeren op aarde? Dat lijkt me meer iets voor een theaterstuk. Haar een beetje kennende, zou ze allereerst een sigaret opsteken en vervolgens vooral op de actualiteit en de veroorzakers van de crisis in Europa ingaan. En natuurlijk zou ze haar kinderen

Contributed by Harry Peer

dinsdag, 27 november 2012 - Last Updated dinsdag, 27 november 2012

opzoeken. De wat stille Regine zou ze direct omarmen. Met haar dochter Bettina zou het contact wel wat stroever op gang komen. Bettina schreef namelijk, zoals ik zei, een zeer kritisch boek over haar 'terroristenmoeder'.

Otto van de Haar, Ulrike Meinhof - Terroriste voor een betere wereld, 248 pp. Met illustraties, naamregister en bijlage (Stammheimbibliotheek). Prijs: 18 euro 95. Uitgeverij Aspekt, 2012.

Dit artikel verscheen eerder op <http://www.solidariteit.nl>